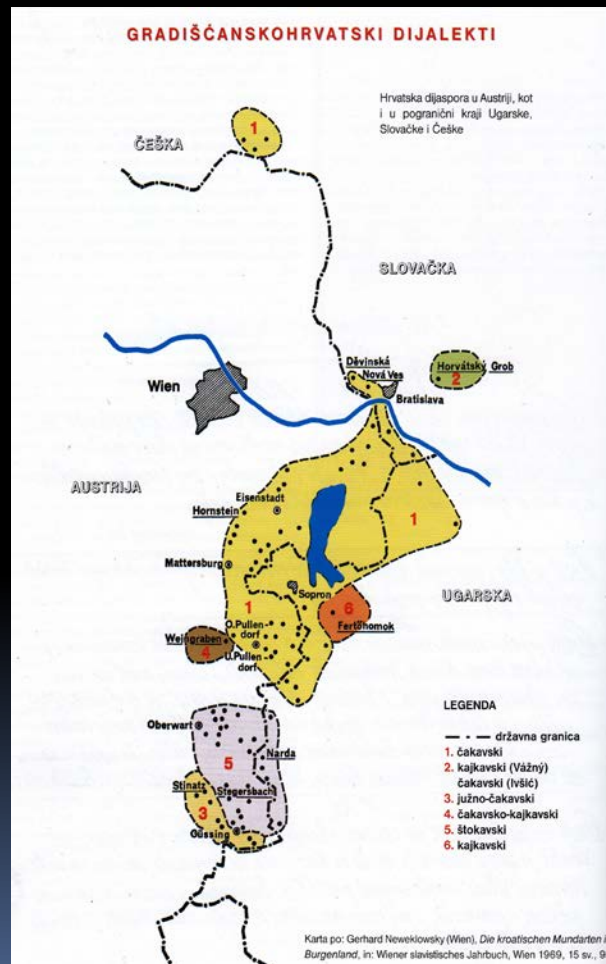

Die kroatische Mundart von HORNSTEIN/VORIŠTAN

HORNSTEIN
VORIŠTAN
SZARVKŐ

Čakavisch – čakavski, čakavština, Poljanci

- a) Čakavisch
- b) Štokavisch
- c) Kajkavisch

Ča 1: AKZENTUATION

1) das Fragepronomen: *ča?* (tscha?) = was? und *zač?* (zatsch?)

2) alte Akzentuation = Dreiakzentsystem (mit partieller regressiver Akzentverschiebung):

- a) “ – Iktus (kurz, scharf): *dn"o, ž"ena, s"elo, "otāc, z"elena, k"ukorica, ...*
- b) ^ – Zirkumflex (gleichmäßig fallend: *zâč, riêp (rêp), krâļ, lîp, krâs(t), rûka, gimnâzium, ...*
- c) ~ – Akut (steigend mit Verflachung): *ļūdi, crīkfa, pītam, gospodārstvo, ...*

- *e > ö: vōl'e, zōļe, ...; e > ie: ziac, gļiej (anders in Antau, Klgb., WP > iu divuojka); i > ü: st"ūlit, ned"ūļa, ...; o > uo: ruoža, (Verengung) cieu, suova*

Ča 2: REFLEX *ě* = Ъ = Jat

- *i* oder *e* (durch Diphtongierung *je*), in einigen Fällen *a* (*ghâzdo, jât, j"ahat, ...*)

ě < *i*: *sik"ira, mlîko, čl"ovĭk, br"ik, d"ica, ...* usw.,

ě < *je*: *lij~eto, mij~era, grij~eda, ...*

"odsle (ocle), d"nle, d"sle, ..., p"kle, p"rļe,

- vor *st, zd, tk, tv* < *e* = *mi~esto/m"esto, zviêzda, riêtko, sitva* wurde zu Verb *sijati* beibehalten

(Von Glavanich und Nakovich, 19. Jhdt. eingeführt.)

ě – Reflex (Jat)

i > j < d'

Übergang des j > d': *jajce* < *dâjce*, *juha* < *dûha*, *jezik* > *d'ezik*, *ime* > *d''ime*,
jačka > *d''ačka*, ...

Ča 3: **t'**, **e**, **o**, **l**

t' < **ć**: *kĩt'e, p''et', sv''it'a, vet', sr'it'an*

Übergang des **e** (**en**) > **a** nach **j**, **č** und **ž**:

e > **a**: *žà:ja:n e: žiètfa*

o < **u**: *už''enit se, ub'isit, kul'iko, ...*

ali tovaruš, gospodin, ...

l > **u**: *r''ekāu (rekal), siêuški (selski),*

Ča 4: **r, dj - j**

r (silbenbildend): *t*“*r**n*, *v*“*r**ba*, *h**r*“*ž**ula*, *t*“*š**l**r*,
m’*r**u*

r > *e*: *k*è:*rv*, *s*è:*rce*, *cimitær*

Tilgung: *sept'embr*, G *sept'embara*

dj > *d*’: *r*“*od*’*ak* ali *roj*“*ena*; *t*“*ud*’*e*; *h*“*rd*’*a*
ali *s*“*aje*, *m*“*eja*, ...

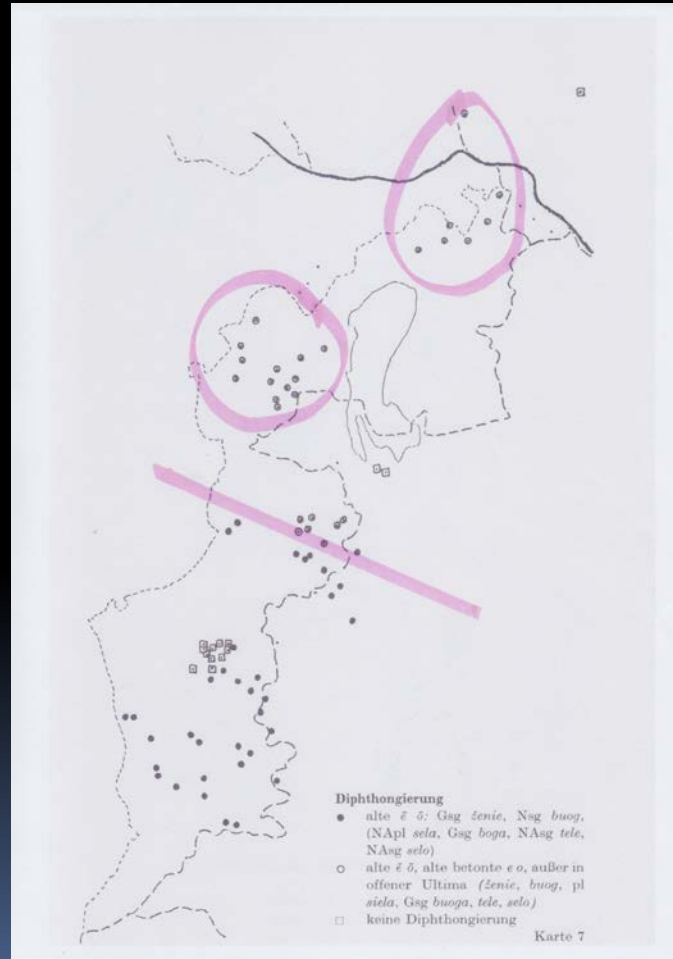
Diphthongierung 1

ē: *ō*: (lang) als alter Prozeß $e \rightarrow ie$, $o \rightarrow uo$,
vor der Einwanderung!!!

ē > *ie*: Gpl *žien*, *tìelo*, *sìeno*, *vìena:c*, ... aber
tele, *selo* aber NApl *si"ela*

ō < *uo*: *bùok*, Gsg *buóga*, *mùos(t)* Gsg *m"osta*, ...

Diphthongierung 2

Ъ, Ъ

Ъ > a (stark): *'otac, pija':nac*

Ь, > e (schwach): *màlin, s mà:num*
ali *dæn*

V + Ъ, Ъ: *v'a Bieč, vá:dne*

- ali *upa:s, 'unuk, udov'ica, uto'rak*

Morphologie

Das **alte** gramm. System:

zB. Gpl *-ov*, Lpl *-ih/-ah*

- Endung *-u* Isg *a-* und *i-*Stämme: *ž''enu* (um, -om), *slâmu* (-um, -om), ... (18.Jhdt. -um)
- V = Nsg. Reste: *bože, gospodine, človiče, oče, brate*
- Stammerweiterung: *kum – kumovi, svat – svatovi, dan – dnevi*
- pf. – impf: *otprit – otiprat, spraviti- spravlat,*
...

Wortschatz, Fremd- und Lehnwörter

- gewisse Übereinstimmungen mit dem **Kajkavischen**:
diêlat, h"iža, kãča, mãša, št"iri, ...
- der Anteil der **deutschen** Wörter am bedeutendsten:
bermañe, binčati, farba, farof, ...
- **ungarische** Wörter: *beteg, hasan, kipić, oroslan, tolovaj, ublok, ...*
- **romanischer** Ursprung: *cima, cimitr, durati, facol, fritta, karmine, musatći, ormar, ...*
- **orientalisch**: *bubrig, čizme, pamuk, žep, ...*

Bedeutungsunterschiede durch Akzent

pîtat - fragen

p''tat – mästen

pâs - Gürtel

p''as – Hund

lîpa - schön, Schöne

l''ipa – Linde

mûka (Mehl)

m''uka (Qual)

povîdat impf. (erzählen)

pov''idat pf.

(fertig, zu Ende erzählen)

Nsg *t''rža:c* Gpl *tržāc*;

Nsg *g''usak*, Gpl *gûsāk*

str''at (srat) (adv.)

- von *sad, seda* – hinweisendes Fürwort ov put > sej: s**Ĭ**, , si, sa < s**ĬjĬ**
*s**Ĭ**(g**Ĭ**)da, Beleg Dubrovnik (Ragusa) 1210

-

Doslje sam te ljubil kot bčela rožicu,

Strat ću te ostavit kotno siroticu. (Ciklež, Kurelac 75)

-

Strat imam klinčaca, ki mene veseli,

Ki meni čuda put drago srce veli. (Koljnof, Kurelac 118)

-

Strat te ne ću vidit već tako na vredi,

Ar bi mi rožici pojt daleko k tebi. (Vulkaprodrštof, Kurelac 193)

- Bila sam vesela, nis´ znala ča činim,
- **A strat** sam va tugi, da jur skoro zadvojim. (Vorištan, Kurelac 393)

grem - idem

Herkunft

Westungarn - heute Burgenland: Gradišće,
Oberungarn - Slowakei, Mähren,
Niederösterreich, Wien)

Gründe:

- a) historisch: Vordringen der Türken
- b) Wirtschaftsgeschichte
- c) Entvölkerung (Pest, Grenzkriege)

Historisch

1389 Amselfeld (kosovo polje) –Serbien

1463 Bosnien

1482 Herzegowina

1493 Krbavafeld (Udbina) - Kroatien

1526 Mohács - Ungarn

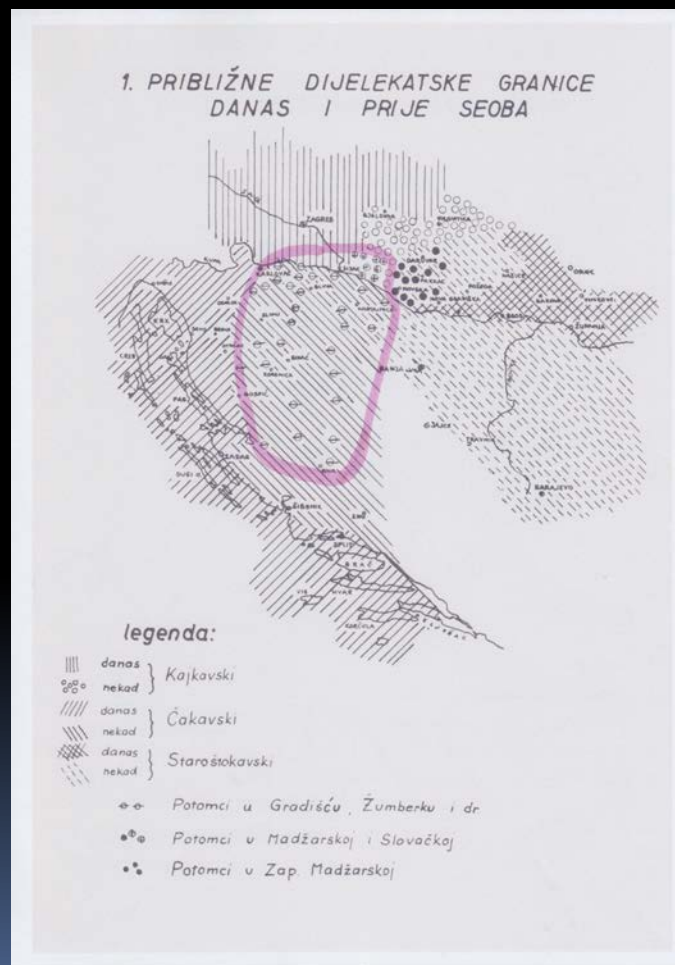
1529 Belagerung Wiens - Österreich

1532 Belagerung v. Güns - Ungarn

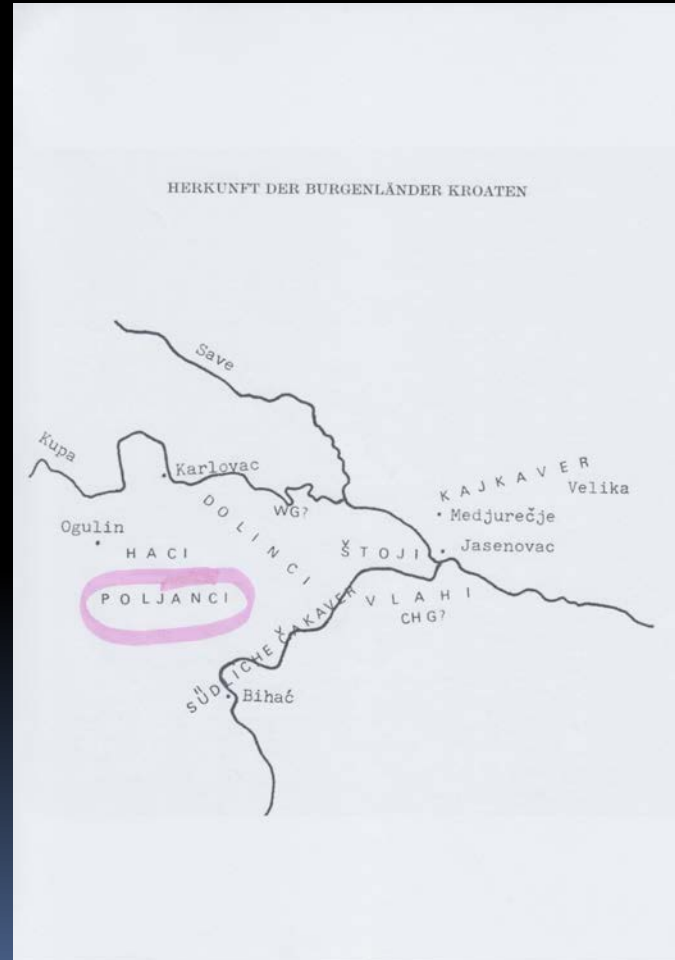
Richtungen der Umsiedlung

Ivšić: Herkunft

Neweklowsky, Herkunft

Textinterpretation

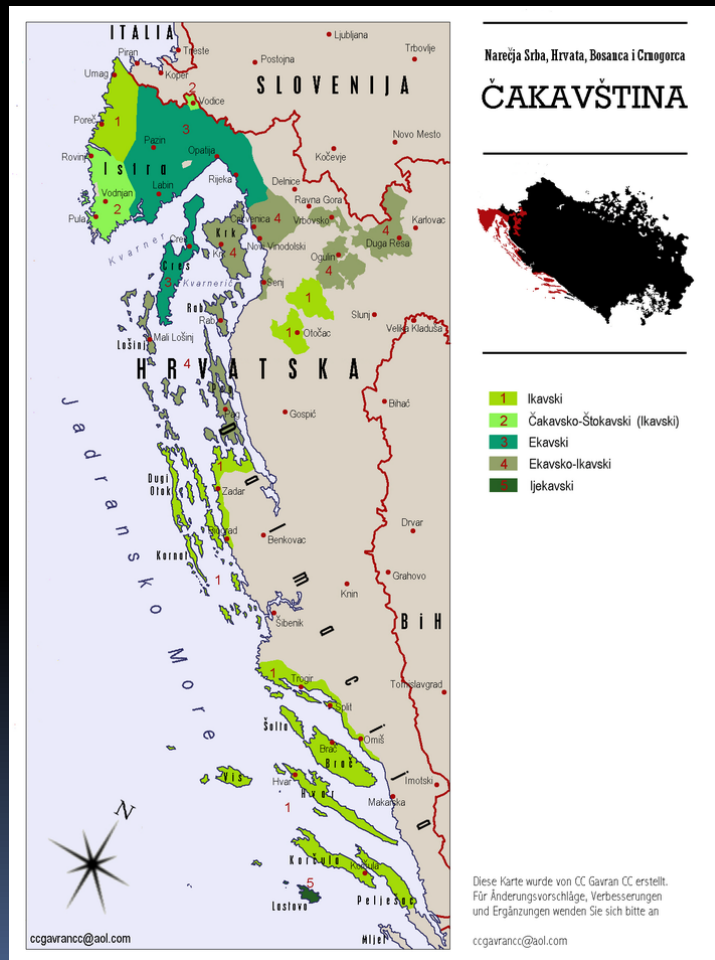
Hochzeitsbräuche

- (erzählt von Helene Probst, in Helene Koschat, *Die čakavische Mundart von Baumgarten im Burgenland*, Wien 1978, ÖAdW, 164)

Text

„Mòji drāgi! Nàilipše na svîtuž je jèdna sàna mlāduoga človîka, vā kuōm si nēguōu doidûci žîtāk pred uōči postāuļa. Ali nî sènek tākò kòt uon kāni. Jednōga buōžda rûka skušāva, drūgomu pak kānu zli ļūdi napārit. Ali ako je kōmu odriēdeno, da će na svîtu srīcan bit, tōga ne muōre nīgdor zustāvit. Zīz denāšnim dniēvuōm se ī vāša sàna jednōmu līpomu kōncu nagībļe. Ka tō, čā ste si vī kuōkrat nāipr̄ ziēli, tō ste dožīvili. Ali vi nēsmitē zābīat, kōmu se vi muōrete zā vo zavālit: tō su vāši drāgi stardīz. Promīslite si nāizā dōkle ste ož māla dīca bīli. Kulīko noćic ofrūje jèdna māti kod zīpke nīē ditiēta. Kāko ona muōli zā nīē dīte, za blāgoslov (sic!) nīē ditiēta, kāko se òna va strāhi trpiēce kad vīdi da će nīē ditiētū se čā čiēm̄rnoga približāvat kāni. — Otāc pag dīela, skr̄bī, z līpu piēldu grīe nāipr̄, dā cete se ī vī kuōkrad muōrad za sakidāni krū tēško mūčit. Zāto nēkate zābi dēnās predā nē pokliēknut ī je za blāgoslou prōsit. — Moji drāgi zāručnaki! Promīslite

Čakavisch heute

Narečja Srba, Hrvata, Bosanaca i Crnogoraca
ČAKAVŠTINA

- 1 Ikavski
- 2 Čakavsko-Štokavski (Ikavski)
- 3 Ekavski
- 4 Ekavsko-Ikavski
- 5 Ijekavski

Diese Karte wurde von CC Gavran CC erstellt.
Für Änderungsvorschläge, Verbesserungen
und Ergänzungen wenden Sie sich bitte an

ccgavrancc@aol.com

Die Schriftsprache

GLAVANIĆ/GLAVANICH, Gašpar/Kaspar,

Priester, Schriftsteller (1833-1872)

VS -Steinbrunn, Gymn. in Ödenburg, Priesterseminar in Raab, Priesterweihe 31.08.1857. Zeremoniär in Raab, Herausgeber des “Kršćansko-katoličanki kalendar” 1864. Gedichte, Studien zur kroat. Sprache, Ursprung der Kroaten, Kirchenlieder, Schulbuchschreiber, Korrespondent “Katolikus Lelkipásztor”.

- Werke: *Jacska nochnoga csuvara*, KKK, Budapest 1864,56; *Zabavno-poučni razgovor o hervatskom pravopisu*, KKK 1865, 69-76; svitske: *Sarić i Cvilko*, KKK 1864, 46-48, *Sričan seljak*, KKK 1864, 58-59, *Ja znam jednu jačku ... Doktor Decius sumporatus ...*; ck: *Ave, zvezda morja ...*, *Dan strašni, dan srditi ...*, *Dobri pastir, Jezuš, slugam daj poštenje ...*(Svi sveti), *O grišniku, v grihu mrtvi ...*, *O mili Spasitelj ...*, *O smrt ljuta, ...*, *Ovo je dan blagoslovan ...* (Petar i Pavao); *Poglej sada simo ...*, *Stala j' majka pod propelom, Vsako vrime slavi ima ...*, *Stoprv mi se j' ...*, *Vsi, ki Boga...* (Štefan mučenik), *Vsi ki živu ...*; šk: *Početnica ...* 1859, 1888, ; *Perva štanka* (kasnije čitanka) ... 1859, 1860, 1871, 1874, 1876, 1882; ck: *Evangjelja, Epistole i štanja*, Beč 1860, *Poštovani domorodci...* Sopron 1869, letak; prodike u *Katolikus Lelkipásztor* 1865.-72.

Miloradić über die Sprache

- *... ist die Sprache für die Menschheit ... der bleibende Behälter, in welcher sie ihre, im Kulturstreben bewältigte, gute und schlechte Denkarbeit hinterlegt;*
- = ... *je mudrosti pun ormar,...* (Naš jezik)
- *... andererseits ist sie zugleich die vorzüglichste Symbolik und das geeignete Mittel des Denkens, ...*
- *... Jede Sprache hat, ... in sich selbst ihren eigenen, höheren oder niederen Kulturgehalt, welchen man sich mit ihr aneignet; ... (Die Ferse des Achilles, ...52)*
- = ... *da ti pamet ta jezik, / i prez škole i prez knjig.*